

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОРУПЦІЇ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ¹

CORRUPTION AND FINANCIAL-ECONOMIC SECURITY INTERCONNECTION IN UKRAINE: ANALYSIS OF CAUSE-EFFECT RELATIONSHIP

Бондаренко О.С., д.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Куліш А.М., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,
директор
Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Стаття «Взаємозв'язок корупції та фінансово-економічної безпеки України: аналіз причинно-наслідкового зв'язку» пропонує глибокий аналіз проблеми корупції та її вплив на фінансово-економічну безпеку України. Автори проводять аналіз факторів, що обумовлюють зростання корупції та розглядають його наслідки для економіки країни. У статті доведено, що спрямовані на ефективний контроль та попередження корупційних практик заходи мають включати в себе подальше ефективне реформування правового середовища, впровадження дієвих механізмів контролю та спостереження за використанням публічних коштів, а також активне впровадження технологій е-управління та електронного контролю, що різко зменшить людський фактор та можливості для корупції.

Стаття акцентує увагу на важливості розуміння причинно-наслідкового зв'язку між цими явищами та розробці ефективних стратегій подолання корупції для забезпечення стабільності фінансово-економічного сектору.

Автори висвітлюють різноманітні аспекти проблеми, включаючи вплив корупції на інвестиційний клімат, рівень довіри до інституцій, та загрози для фінансової стійкості. Вони детально аналізують роль корупції у втраті державним бюджетом значних коштів та негативний вплив на соціально-економічний розвиток.

Дослідження також звертає увагу на важливість впровадження ефективних антикорупційних стратегій та політик для створення умов фінансової стабільності та забезпечення сталого економічного розвитку. Робота визначає конкретні виклики, з якими стикається Україна у боротьбі з корупцією, особливо в умовах воєнного стану, та надає пропозиції щодо удосконалення сучасних стратегій з протидії цьому негативному явищу.

Таким чином, стаття слугує цінним ресурсом для вчених, політиків та громадян, які зацікавлені в розвитку ефективних механізмів протистояння корупції та зміцненні фінансово-економічної безпеки України.

Ключові слова: корупція, фінансово-економічна безпека, інвестиційний клімат, банківська система, стабільність, воєнний стан, нівелювання корупційних ризиків.

The article "Corruption-Financial Security Interconnection in Ukraine: Analysis of Cause-and-Effect Relationship" offers an in-depth analysis of the corruption issue and its impact on Ukraine's financial and economic security. The authors analyze the factors contributing to the growth of corruption and explore its consequences for the country's economy. The article establishes that measures aimed at effective control and prevention of corrupt practices should involve further legal environment reform, implementation of efficient control mechanisms, and monitoring of public funds usage, as well as active adoption of e-governance and electronic control technologies, significantly reducing human intervention and corruption opportunities.

Emphasizing the importance of understanding the cause-and-effect relationship between these phenomena, the article advocates for developing effective anti-corruption strategies to ensure stability in the financial and economic sector. The authors highlight various aspects of the problem, including corruption's impact on the investment climate, institutional trust levels, and threats to financial stability. They meticulously analyze the role of corruption in substantial budget losses and its negative effects on socio-economic development.

The research underscores the significance of implementing effective anti-corruption strategies and policies to create conditions for financial stability and sustainable economic development. It identifies specific challenges faced by Ukraine in combating corruption, especially in times of war, and proposes suggestions for enhancing contemporary strategies against this detrimental phenomenon.

In conclusion, the article serves as a valuable resource for scholars, policymakers, and citizens interested in the development of effective mechanisms to counter corruption and strengthen Ukraine's financial and economic security.

Key words: corruption, financial and economic security, investment climate, banking system, stability, state of war, corruption risk mitigation.

Постановка проблеми. Україна, як будь-яка інша країна, стикається з численними викликами та загрозами фінансово-економічній системі державі. Умови воєнного стану створюють надзвичайно складний контекст для функціонування суспільства, економіки та політичної системи. Тому, в умовах воєнного стану ступінь впливу таких загроз може загострюватися. У цьому контексті корупція є одним із основних факторів, які впливають на стабільність фінансового та економічного розвитку країни. У такому середовищі важливим стає розгляд питань, пов'язаних з корупцією та фінансово-економічною безпекою, оскільки ефективність стратегій боротьби з корупцією та забезпечення фінансово-економічної стабільності стає важливим фактором який формує національну безпеку та стійкість.

Метою статті є характеристика причинно-наслідкового зв'язку між рівнем корупції та фінансово-економічною безпекою України.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто відмітити, що у наукових дослідженнях наявне різноманітне та неоднозначне розуміння та трактування терміну «фінансово-економічна безпека» [1, с. 48].

Наприклад, на думку Р. Безуса, Н. Дубрової та О. Пашенка загальному розумінні, фінансово-економічна безпека визначається як складова системи, що представляє собою структуру, утворену конкретними внутрішніми елементами, спрямованими на забезпечення ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання в різних сферах діяльності. Ця характеристика

¹ Робота виконана в рамках проєктів «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556) та «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0120U100474).

є невід’ємною, і може піддаватися змінам під впливом зовнішніх та внутрішніх загроз, а також факторів економічного середовища [2].

Н. Подольчак наголошує, що під фінансово-економічною безпекою розуміється здатність захищеності економічного потенціалу від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх факторів, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб’єкта до відновлення [3, с. 5].

На нашу думку, фінансово-економічна безпека держави – це стан, при якому економічний потенціал країни захищений від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть виникнути внаслідок дії економічних, фінансових, соціальних факторів. Вона також визначається здатністю суб’єкта відновити та забезпечити стабільність економічної системи країни в умовах невизначеності та ризику.

Формування системи фінансово-економічної безпеки базується на наявності необхідних інститутів та інструментів, які регулюють цей процес. Фінансово-економічна безпека країни відображає динаміку та розвиток фінансової системи, а її управління на рівні держави представляє собою комплекс організаційно-правових відносин [4], адекватної регуляторної політики та заходів щодо запобігання та вирішення можливих криз і викликів.

Корупція стає перешкодою на шляху досягнення стійкості фінансово-економічної системи України. Вона не тільки призводить до економічних витрат, а й руйнує довіру інвесторів та шкодить рейтингу країни на міжнародному ринку. Корупція є найважливішою перешкодою для входу на ринок у багатьох країнах. Цей незрозумілий бар’єр обмежує доступ багатьма способами, починаючи від додаткової тяганини в державному управлінні і закінчуючи прихованим фаворитизмом чинних суб’єктів у сфері публічних закупівель. Багатонаціональні підприємства оптимізували міжнародні виробничі мережі, які особливо вразливі до корупційних бар’єрів і найбільше виграють від інтерналізації переваг локального виробництва. Перспективи зростання країни серйозно обмежені корупцією, яка обмежує інвестиції та технологічні переливи, створені транснаціональними компаніями [5, с. 350]. Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у 2023 році дещо знизився до 2,44 бала з 5 можливих (2,48 бала у другому півріччі 2022 року). Такі результати нової хвилі досліджень, проведених Європейською Бізнес Асоціацією за аналітичної підтримки Gradus Research [6].

Аналізуючи найбільш впливові фактори інвестиційної привабливості, експерти наголошують, що повномасштабна військова агресія Росії проти України, корупція та слабка судова система продовжують очолювати список факторів, які негативно впливають на інвестиційний клімат. Водночас серед позитивних змін лідери бізнесу найвище оцінили статус кандидата України в Європейський Союз, дерегуляційні ініціативи та цифровізацію державних послуг [6].

Корупція впливає на основні національні проекти, а це у свою чергу може вплинути на інвестиційний клімат таким чином, що затримає або перешкодить інвестиціям. Шкода від корупції може значно перевищувати суму фінансування, яке розподіляється не за призначенням. На нещодавньому Глобальному форумі «Антикорупція заради розвитку» відбулася дискусія на тему «Зелений перехід» і боротьба з корупцією, яка запропонувала кілька шляхів вирішення цих проблем. Було погоджено, що очікуваний масштаб фінансування – навіть якщо він не досягає очікуваного або необхідного рівня – означає, що більша увага до корупційних ризиків є критично важливою, і що багато спеціальних каналів фінансування, які створюються, вимагають прозорості та уваги до того, як використовуються кошти, включно громадянським суспільством [7].

Юридичні особи, які змушені платити неправомірну вигоду, щоб вести бізнес, втрачають дорогоцінний час

на суперечки з бюрократами, які її беруть або й навіть вимагають. Це також пригнічує конкурентоспроможність, оскільки витісняє ефективність і якість як рушії конкурентоспроможності організації. Крім того, незважаючи на те, що юридичні особи, які шукають ринок, можуть поглинати певну кількість корупції (набагато краще, ніж ті, хто шукає ефективність), це спричиняє раннє насичення ринку, оскільки ціни вищі, а попит на продукти досягає піку раніше, що робить ринок менш привабливим для нових інвесторів [8]. Окрім цього, корупційні схеми призводять до втрати бюджетних коштів, які могли б бути використані для соціальних та економічних потреб країни. Це призводить до поглиблення бюджетних дефіцитів та обмежує здатність уряду реалізовувати стратегічні програми розвитку. Відповідно до статистичних даних, річні втрати від корупційних порушень у секторі публічних закупівель оцінюються від 10% до 15% обсягу витраток державного бюджету, що становить від 35 до 50 мільярдів гривень. Ці порушення призводять до неефективного використання коштів, втрати можливої користі, яку вони могли б принести. Таким чином, гроші платників податків, які могли б бути використані для належного обладнання виробничих процесів або покращення інфраструктури, залишаються у кишенях осіб, замішаних у корупційних схемах [9].

Корупційні схеми призводять до втрати бюджетних коштів, оскільки передбачають нечесні та маніпулятивні дії під час проведення процедур публічних закупівель. Це часто включає завищені ціни за товари чи послуги, завищені ціни за роботу, використання підставних компаній та інші форми шахрайства. Наприклад, змова між посередниками та постачальниками може призвести до завищення цін на продукти чи послуги, в результаті чого держава переплачує за необхідні ресурси. Особливо резонансними стали події початку 2023 року, коли ряд посадовців Міністерства оборони України, включаючи заступника міністра, було звільнено внаслідок скандалу, пов’язаного з підозрою в завищенні цін у контрактах на постачання продуктів харчування та обладнання для українських військових. У квітні 2023 року, розслідування Радіо Свобода виявило, що принаймні чотири великі підрядники представляли контракти з Міністерством оборони за цінами, що перевищували ринкові, на постачання ключових продуктів харчування для українських військ [10]. На нашу думку, в умовах воєнного стану такі дії є надто небезпечними, тому абсолютно виваженою є позиція законодавця щодо визнання «вчинення діяння в умовах воєнного стану» обставиною, що обтяжує покарання для корупційних кримінальних правопорушень.

Корупційні прояви можуть мати серйозний вплив на фінансову систему, зокрема на банківський сектор. Недостатнє регулювання та контроль у цій сфері може призвести до фінансової кризи та загрози стабільності банків. Наприклад, корупція може набувати різних форм у банківському кредитуванні. Коли корупція поширена, вона може перешкоджати ефективному посередництву капіталу, змушуючи деяких позичальників, які не мають зв’язків із банком, відмовлятися від надійних фінансових проектів, що може зменшити їх зростання, а позичальники з такими зв’язками може бути легший доступ до фінансування. Позичальники, які мають «хороші зв’язки» в банківській системі, можуть мати вищий відсоток неплатежів і, отже, нижчий середній відсоток повернення, ніж ті, хто не має зв’язку. Як повідомляється в численних дослідженнях, стабільність банківської системи є передумовою економічної стабільності та основою для стійкого зростання. Ось чому банківські системи знаходяться в центрі уваги політиків і науковців у всьому світі [11]. Адже, корумпована банківська практика може посилити соціальну нерівність і сприяти бідності. Коли фінансові установи надають перевагу служінню інтересам корумпованої еліти, а не сприяють інклюзивному економічному зростанню, прірва між багатими та бідними збільшується.

Деякі дослідники вивчаючи вплив банківського кредиту на рівень корупції. Наприклад, Ю. Алтунбаш і Дж. Торнтон встановили, що банківські кредити приватному сектору відіграють важливу роль у боротьбі зі зростанням корупції. Автори пояснюють цей висновок тим фактом, що фінансові установи або кредитори ретельно стежать за діяльністю позичальників і, отже, потенційно знижують рівень корупції. Тому, корупція під час кредитування є значно вищою за обставин, коли більша частка кредитів надходить від державних або сімейних банків. Цей висновок є однаковим для розвинутих економік і країн, що розвиваються [12, с. 5094].

Корупція в банках може сприяти фінансовому шахрайству та розкраданню. Це ставить під загрозу фінансове здоров'я установ, потенційно призводячи до банкрутства або вимагаючи допомоги з боку уряду, що, у свою чергу, обтяжує державні фінанси.

Враховуючи вказані вище ризики впливу корупції на фінансово-економічну безпеку України, важливим є пропозиція заходів їх нівелювання. Насамперед, важливим завданням є зміцнення правової бази. І тут важливо відмітити, що в Україні діє розгалужена і численна нормативно-правова база антикорупційного спрямування, що охоплює протидію корупції всіх видів, на всіх рівнях і широкому колом суб'єктів, починаючи із органів державної влади і закінчуючи представниками громадського суспільства. Наприклад в умовах воєнного стану:

1) посилення антикорупційного законодавства допомагає запобігти виведенню фінансових ресурсів через корупційні дії. Під час воєнного стану, коли фінансові ресурси є критично важливими для національної оборони, запобігання корупції зберігає кошти для основних військових потреб і потреб безпеки, зокрема, 1 серпня 2023 року Кабінетом Міністрів України була затверджена Стратегія повернення активів на 2023–2025 роки;

2) корупція може поставити під загрозу ефективність військових операцій, призводячи до закупівлі неякісного обладнання або перешкоджаючи прийняттю стратегічних рішень. Надійна законодавча база допомагає підтримувати цілісність угод і операцій, пов'язаних з обороною. Саме тому, Кабінетом Міністрів України постановою 1275 від 11 листопада 2022 року «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» було визначено особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану та затвердження Порядку визначення предмета закупівлі під час здійснення закупівель продуктів харчування, послуг із забезпечення комплектами продуктів харчування, послуг щодо забезпечення харчуванням та послуг з організації харчування для особового складу Збройних Сил;

3) прозоре та відповідальне врядування має важливе значення для збереження суспільної довіри. Посилене антикорупційне законодавство демонструє відданість етичній поведінці, зміцнюючи довіру до державних установ і керівництва в складні часи. Саме тому, для України правовий режим воєнного стану не став паузою у здійсненні антикорупційних реформ. Підтвердженням цьому є результати Рейтингу Індекс сприйняття корупції за 2023 рік, відповідно до результатів якого Україна отримала 36 балів зі 100 можливих, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн. Зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Також Україна стала однією з 17 країн в щорічному Індексе сприйняття корупції, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [13];

4) надійна правова база проти корупції підвищує довіру до країни на міжнародній арені. Це може призвести до посилення підтримки з боку міжнародної спільноти як у вигляді фінансової допомоги, так і спільних зусиль для вирішення спільних проблем безпеки;

5) суворі правові заходи допомагають запобігти незаконним фінансовим потокам, які можуть виникнути під час воєнного стану. Такі корупційні дії, як відмивання грошей і розкрадання, можуть бути обмежені за допомогою ефективної законодавчої бази, що забезпечує використання коштів за призначенням. Саме тому до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» за останні два роки було внесено ряд важливих змін та доповнень;

6) особливо важливою є й подальше заохочення викривачів корупції, адже це може створити культуру підзвітності та надати людям можливість викривати корупційні дії, навіть у таких чутливих секторах, як оборона та безпека.

Отже, що зміцнення правової антикорупційної бази є фундаментальною складовою забезпечення фінансово-економічної стабільності у воєнний час.

Не менш важливим заходом нівелювання негативних корупційних ризиків є й впровадження ефективних механізмів контролю та спостереження за використанням публічних коштів. Українська Рахункова палата активно працює над забезпеченням прозорості використання бюджетних коштів та зменшенням корупційних ризиків. Однак, викликом залишається впровадження рекомендацій та покращення відповідності публічних органів законодавству [14].

У контексті нівелювання негативних корупційних ризиків для забезпечення стабільності фінансово-економічної безпеки держави доцільно забезпечити розвиток системи електронного урядування та цифровізації для зменшення людського втручання та можливостей корупції. Ще на форумі в Давосі у 2022 році Україну визнали «цифровим тигром» Європи, що вповні відзначає її досягнення. За лише чотири роки Україна піднялася з 82-го на 46-е місце в світовому рейтингу за Індексом економічного розвитку уряду, свідчаючи про її стійку відданість ідеї цифрового управління. З 2019 року Україна послідовно рухається в напрямку стати провідною «цифровою нацією» у світі, випереджаючи численних регіональних партнерів. Упродовж багатьох років Україна відзначається як авторка передових світових цифрових розробок. Наприклад, вона стала першою країною, яка офіційно визнала цифровий ідентифікаційний документ як правовий документ, а також однією з перших в Європі впровадила цифровий COVID-сертифікат. Крім того, Україна активно інвестує в свій IT-сектор та стає домівкою для великої та неперервно зростаючої кількості технологічних стартапів [15]. Зараз доступ до великої кількості адміністративних послуг можна одержати через Дію. Активно розвивається Система «Шлях», Електронний Суд, Електронні реєстри. Все це є свідченням того, що Україна дійсно здатна нівелювати корупційну складову шляхом впровадження сучасних цифрових рішень.

Висновки. Встановлення причинно-наслідкового зв'язку між рівнем корупції та стабільністю фінансово-економічної безпеки України не лише виявляє проблему, але й підкреслює крайню необхідність негайного втручання та впровадження ефективних заходів для протидії цьому загрозливому явищу. Ключовим елементом у зміцненні фінансової стійкості та гарантуванні сталого економічного розвитку України може стати розробка та реалізація комплексних антикорупційних стратегій та політики. Спрямовані на ефективний контроль та попередження корупційних практик заходи мають включати в себе подальше ефективне реформування правового середовища, впровадження дієвих механізмів контролю та спостереження за використанням публічних коштів, а також активне впровадження технологій е-управління та електронного контролю, що різко зменшить людський фактор та можливості для корупції. Напрацювання

національних та міжнародних стандартів антикорупційної діяльності, а також співпраця з міжнародними організаціями та партнерами можуть створити додатковий резонанс

для впровадження ефективних антикорупційних механізмів та забезпечити виконання обов'язків у сфері фінансово-економічної безпеки на рівні світових стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти: навч. посіб. / К.Р. Резворович, О.С. Юнін, О.О. Круглова [та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2019. 195 с.
2. Безус Р.М., Дуброва Н.П., Пашенко О.С. Фінансово-економічна безпека аграрного сектору. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5412> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Подольчак Н. Ю., Карковська В. Я. Організація та управління системою фінансовоекономічної безпеки : навч. Посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 268 с.
4. Балабаниця А., Мацука В. Сучасна парадигма механізму управління фінансово-економічною безпекою держави. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-65> (дата звернення: 01.02.2024).
5. Thede S., Karpaty P. Effects of corruption on foreign direct investment: Evidence from Swedish multinational enterprises. *Journal of Comparative Economics*. 2023. Volume 51. Issue 1. P. 348–371.
6. The number of CEOs who consider investments in Ukraine profitable has almost doubled since 2022. *GB4U* : website. URL : <https://www.gb4u.org/post/the-number-of-ceos-who-consider-investments-in-ukraine-profitable-has-almost-doubled-since-2022> (date of appeal: 01.02.2024)
7. Fritz V., Anderson J. Seven ways to address corruption risks in climate change. *World Bank Blogs* : website. URL: <https://blogs.worldbank.org/governance/seven-ways-address-corruption-risks-climate-change#:~:text=Corruption%20can%20also%20affect%20major,of%20energy%20and%20transport%20transitions.> (date of appeal: 01.02.2024).
8. Patel R., Ranjan D., Yadav S. K. A Bibliometric Analysis on the Impact of Corruption on Foreign Direct Investment Attractiveness. *Vision: The Journal of Business Perspective*. 2023. № 1. URL : 10.1177/09722629231172053 (date of appeal: 01.02.2024).
9. Популярні корупційні схеми в публічних закупівлях. *УС market* : вебсайт. URL : <https://blog.youcontrol.market/popularni-koruptsiinskhiemi-v-publichnikh-zakupivliakh/> (дата звернення: 01.02.2024).
10. Шмігель П. Корупція в системі забезпечення збройних сил України: реформа триває. *Kyiv Post*. 2023. 20 липня. URL : <https://www.kyivpost.com/uk/post/19655> (дата звернення: 01.02.2024).
11. Ali M. S. B., Fhima F., Noura R. How does corruption undermine banking stability? A threshold nonlinear frameworkю *Journal of Behavioral and Experimental Finance*. 2020. Volume 27. № 100365.
12. Sharma S., Paramati R. Financial development reduce the level of corruption? Evidence from a global sample of 140 countries. *International Journal of Finance & Economics, John Wiley & Sons, Ltd*. 2021. vol. 26(4), P. 5093–5109.
13. Індекс сприйняття корупції. *Transparency International Ukraine* : вебсайт. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 01.02.2024)
14. Звітність і контроль. Інститут аналітики та адвокації вебсайт. URL : <https://iaa.org.ua/articles/reporting-and-control-how-the-accounting-chamber-functions-in-ukraine-and-poland/> (дата звернення: 01.02.2024).
15. Як Україна під час війни стала світовим лідером із цифровізації держуправління. *Kyiv Post*. 2023. 1 жовтня. URL : <https://www.kyivpost.com/uk/post/22145> (дата звернення: 01.02.2024).